

Seni, nuo drėgmės pilki mediniai namai. Rudens vėjo draskomi klevų lapai. Gatvių klanuose tamsūs atspindžiai. Tamsoje girgždančiu dviračiu į gamyklėlę važiuojantis vyriškis. Tarpudaržiais, pasispaudęs po pažastimi nušiurusį portfeli, į tarnybą einantis senosios kartos mokytojas. Jau vakare, ištaisęs mokinių sąsiuvinius, prisės prie greita rašysena ir piešiniai išmarginto visatos kosmogoninės teorijos kūrimo rankraščio. Kitoje gatvėje jo kolega nagrinės priebalsių kaitą dzūkų tarmėje. Jų veiklos kryptys skirtingos, bet vienija tai, kad gimė netinkamoje vietoje netinkamu laiku: baigę mokslus Kaune, ruošėsi tęsti studijas sorbonose, bet tada pasaulyje prasidėjo didysis tvanas. Dabar jie kuria savąsias mokslo teorijas su viltimi, kad jos ateityje padarys mokslo pasaulyje perversmą. Deja, jei sulauks to laiko, kai galės publikuoti bemiegėmis naktimis išprotautus veikalus, mokslas bus nužengęs toli į priekį ir jų teorijos bus apaugusios žaliais pelėsiiais. Miestelio centre, prie duonos parduotuvės, namų šeimininkų eilė – žiovaujančių, viena akimi stebinčių vienakojį stribą Tafilių, pagal tik jam žinomas taisykles įvedinėjanti tvarka. Ant medinio stulpo pakabintas garsiakalbis metaliniu balsu plyšoja propagandinius šūkius. Pušynu, gąsdindami karkiančias kuosas, į mokyklą sliūkina mieguisti vaikai. Grįždami į namus jie su slaptu pavydu stebės vaiknamio auklėtinius – murzinius, šašuotus, bet padūkusius ir linksmus. Maždaug toks mano ir panašiu į mane vaikystės fonas šeštajame dešimtmetyje – jo

prisiminimų, nuogirdų likučius išsaugojau iki šių dienų. Daugelis dalykų šių dienų žmogui tiesiog nežinomi ir nesuprantami. Kaip kareivinių rajone važinėjantys keturkampiai asenizatorių vežimai su prikabintu prie ilgos karties kaušu. Ir vargas būdavo šių „specialistų“ atžaloms mokykloje: ten jie ilgam išgydavo toli gražu ne skambia pravarde. Jas, įvairaus skambumo, turėjo beveik visi paaugliai: pagal būdo savybes, pavardes arba visai neaiškius kriterijus. Augant jos daugumai savaimingai dingdavo, o prie kai kurių prikibo visiems laikams. Tad visai nenuostabu, kai gatvėje pašauktas Makaronu, Šekspyru ar Sudvajų Orliku atsilieps žilų plaukų aureole plikę pasipuošęs pagyvenęs žmogus. Jaunesnės kartos vyriškis iki šios dienos vadinamas Chirurgu, nors peiliu naudojasi tik pjaustydamas kepsnį (teatleidžia man tikri gydytojai už tokia parabolę). Paauglystėje su bendraamžiais žaidžiant karą jo priešas „išsegė“ į šlaunį pneumatinio šautuvėlio kulka. Tokiais atvejais pasisakyti tėvams, kaip visi žino, yra labai netaktiška, o gydytojo prašytis pagalbos – visiškai tabu.

Todėl sužeistasis prisėdo ant beržinės kaladės ir lenktiniu peiliuku pasidarė operaciją. Nuo tada jis visiems laikams liko Chirurgu. Daug tokių istorijų galima papasakoti, bet pasakytas žodis primena nuskrendantį žvirblį, o parašytas, jeigu žmonės nepamiršta skaityti, išlieka ilgesniam laikui. Prieš keliasdešimt metų su broliu slėpėmės nuo lietaus Pirmojo Alytaus, kuris kažkada buvo svarbesnė miesto dalis, pušyne po laidojimo koplyčios stogu. Pro grindyse „lobių ieškotojų“ iškirstą skylę matėme apverstą caro pulkininko žmonos karstą, ant postamento

klūpantis ketinis angelas tikriausiai iš nevilties dėl tokio barbariškumo kėlė į dangų rankas. Lietus nesiliovė, tad mūsų dėmesys savaime nukrypo į plytų sienas, kurios išsaugojo šimto metų senumo užrašus, išbraižytus vinimi, užrašytus cheminiu pieštuku. Iš jų buvo galima sudaryti savotišką papročių antologiją. Seniausieji, išbraižyti kirilica, labai lakoniški, konstatuojantys faktą, kad čia 1911 metais lankėsi Stiopa, Fiodoras ar Michailas. Nepriklausomybės karų metu užrašai tampa herojiškesni: „Kovosiu su bolševikais iki paskutinio patrono“ ir t. t. Bet, cituojant Šekspyra, „pasibaigė nesantaikos žiema, / po Jorko saule vasara suspindo, / ir debesys, kurie taip slėgė mus, / palaidoti gilybėj okeano“: prasidėjo lyriškasis laikotarpis, o apogėjų pasiekė maždaug Salomėjos Nėries lyrikos suklestėjimo metais su meilės prisipažinimais, atodūsiiais, žydinčiomis alyvomis. Vėliau, kilus didiesiems pasauliniams kataklizmams, kurie vadinami Antruoju pasauliniu karu, užrašų nematyti. Kam tada galėjo rūpėti beu kvėpėjimas, lakštučių čiulbėjimas? Beje, esu tos nuomonės, kad nebuvo nei Pirmojo, nei Antrojo, buvo vienas Didysis karas su nedidele pertrauka. Tarpukaris – tik pertraukėlė jėgoms atgauti. Kaip mušeikų grumtynėse, kai jie prisėda, netgi pavaišina vienas kitą duonos riekele, lašinių gabalėliu, tabaku. Tada tingiai keliasi, sako: „Na, vyrai, tęsiam.“ Ir tęsia daug nuožmiau negu prieš tai. O grįžtant prie užrašų ant koplytėlės sienų, tai juos apibendrino juodais dažais riebiai užteptas užrašas. Lietuviškai skambėtų: „Eikit jūs visi..., o aš į Voronežą, į dembelį važiuoju [demobilizuojusiu], 1956.“ Net gaila,

kad restauravus koplyčią nebeliko tokių epochinių metraščių. Bendraujantys su manimi išsižeidžia, kai atsisakau žiūrėti jų kelionių nuotraukas, nesidomiu šeimos albumais, esu visiškai abejingas blizgiems fotografijų albumams, bet vidinį virpulį pajaučiu žiūrėdamas senąsias, anonimiškas nuotraukas. Jose idėmiais žvilgsniais žvelgia rūstūs *čebatuoti* ponai, pasipuošusios, bet dar valstietiškomis rankomis ponios, svajingos, žydinčių alyvų fone išiamžinusios gimnazistės saulėje idegusiais veidais, kurios iki praėjusio amžiaus ketvirtojo dešimtmečio viena kita vadino „koležanka“. Jų likimas? Mano nuomone, miestą vadinti miestu galima tik tada, kai yra tradicijos, kartu tęstinumas. Ir čia paradoksas: išskyrus nedideles išimtis, jo nėra, jis ištrintas – kažkuriuo laikotarpiu tarsi mokyklos klasės lentoje užrašai, kurie nušluostomi drėgna kempine, kad vėliau atėjusieji iš raidžių liekanų bandytų naujai atkurti seną istoriją, praradusią autentiškumą, bet įgavusią mitologijos, kuri dažnai labiau „veža“ už grynuosius, archyvuose patikrintus faktus. Bepigu kažkokios Kastilijos gyventojams, turintiems tūkstantmetę tradiciją, vakarais vyninėse pasakoti taip pat jau įgavusias mitologines formas istorijas, mūsiškiams sunkiau: iš karto prasimuša baudžiauninko prigimtis, kuri leidžia prisiminti tik artimiausio kaimyno nuodėmes ir prasižengimus. Todėl man taip malonu sutikti senąją alytišką, kurio giminės istorija Alytuje siekia bent šimtą metų. Mano giminės istorijai šiame mieste dar trūksta dešimtmečio, bet jau galiu save vadinti senuoju alytiškiu – etiketė juk atsinaujina, nuolat nusikelia į naujesnius laikus. Šios genties atstovai jaučia

vienas kito prigimtį iš net man neaiškių požymių, ypatingos kalbėjimo manieros, pasireiškiančios ramiu, vinguriuojančiu pasakojimu, tarsi povandeniniai akmenys taikliais pastebėjimais ir įkandimais. Svetimas pasakytų: „Kalbėk greičiau. Tu kaip kaubojus – antrąją sakinio dalį pabaigi nujojęs šimtą mylių.“ Mes tokie, todėl ir malonu, kai gatvėje sutiktas nepažįstamas žmogus sako: „Sveikas, senas alytiški.“ Per praėjusius dešimtmečius miestas ir jo gyventojai keitėsi ne vieną kartą, bet išlikusius paskutinius mohikanus vienija sunkiai nupasakojamas, nostalgijos apgaubtas bendrumo jausmas. Žinoma, atsiminimai yra brangūs juos turintiems. O jų forma ir turinys priklauso nuo pasakotojo sugedimo laipsnio.